

*Jacek Woźny*

## **Odkrycie XVII-wiecznej kamionki siegburskiej na Starym Mieście w Bydgoszczy**

Podczas nadzoru archeologicznego nad przebudową zaplecza ul. Grodzkiej w 1998 r. przy Rybim Rynku odkryty został w nowożytnych nawarstwieniach fragment nieznanego dotąd z Bydgoszczy naczynia kamionkowego. Pomimo dalece niekompletnego stanu zachowania, zabytek ten godny jest uwagi, ponieważ reprezentuje wysoki poziom europejskiego rzemiosła garncarskiego z przełomu XVI/XVII w., zarówno w aspekcie technicznym, jak też estetycznym.

Omawiany fragment naczynia posiada kształt nieregularny, przy szerokości maksymalnej 3,8 cm i wysokości 4,9 cm. Reprezentuje on typ szarej, toczonej kamionki, ozdobionej nakładką odcisniętą w matrycy. Pomimo częściowego zachowania zabytku, z dużym prawdopodobieństwem zaliczyć można go do wyrobów siegburskich, wytwarzanych w pobliżu Kolonii, w Niemczech, pod koniec XVI w.<sup>1</sup> Za takim pochodzeniem przemawiają argumenty, wymagające szerszego rozwinięcia.

Ogólnie rzecz biorąc, kamionka zaliczana jest do rodzaju ceramiki spieczonej, charakteryzującej się czerepem w pewnej mierze zeszklonym, nie przepuszczającym cieczy i posiadającym dużą wytrzymałość mechaniczną oraz odporność chemiczną.<sup>2</sup> Gлина do produkcji kamionki odznaczała się szczególnymi właściwościami, wynikającymi z dużego przedziału pomiędzy temperaturą zeszkliwienia (1100°C) i topnienia (1500°C). Największe złoża takiego właśnie surowca występowały w Belgii, północnej Francji, południowej Anglii i na terenie niemieckiej Nadrenii, z głównymi ośrodkami: Siegburgiem, Kolonią, Raeren i Westerwaldem.<sup>3</sup> Działalność warsztatów siegburskich rozpoczęła się w drugiej połowie XIV w., jednak rozkwit tego ośrodka nastąpił w latach 1550-1630.<sup>4</sup>

Fragment szarej, toczonej kamionki z ul. Grodzkiej w Bydgoszczy posiada bogatą i charakterystyczną dla Siegburga ornamentykę o cechach reliefowych. Zachował się podział na trzy pola zdobnicze, rozgraniczone listwami plastycznymi. W środku fragmentu naczynia widoczna jest głowa ludzka, górna część zarysu skrzydła oraz nieprzetłumaczalny napis „VNKVISCH”, stanowiący być może element szerszej inwokacji. Po lewej i prawej stronie głównego pola ornamentacyjnego zachowały się

fragmenty postaci kobiecych w pofałdowanych tunikach (fot.). Na przelomie zadookumentowanej części kamionki wyraźnie widoczna jest szczelina pomiędzy wierzchnią, reliefową nakładką a zasadniczym czerepem naczynia. Podobna technika garncarska dominowała w warsztatach siegburskich. Nakładki przyklejano na powierzchnię wysuszonego naczynia za pomocą szlamu glinianego bezpośrednio z matryc.<sup>5</sup>

Pozostaje do wyjaśnienia hipotetyczny, pierwotny kształt naczynia oraz przedstawień figuralnych. W pierwszym przypadku z dużym prawdopodobieństwem dopatrywać należy się fragmentu tzw. snelli (niem. „Schnelle”), czyli smukłego dzbana.<sup>6</sup> Snelle posiadały w przybliżeniu proste ścianki, a taki profil posiada również omawiany fragment ceramiki. Do upiększania dzbanów kamionkowych z Siegburga pod koniec XVI w. wykorzystywano ścisły zakres tematyczny scen biblijnych i mitologicznych. Wzorów dostarczała ówczesna grafika, a przede wszystkim dzieła tak zwanych małych mistrzów. O dominującej roli przedstawień biblijnych ze Starego i Nowego Testamentu zdecydował z pewnością fakt, że Siegburg był siedzibą opata, który sprawował nadzór nad cechem garncarzy.<sup>7</sup> Upodobanie do motywów czerpiących starotestamentowe inspiracje wynikało również z zasad luterńskiej reformy Kościoła.<sup>8</sup> W rezultacie, sądzić należy, iż ornamentyka fragmentu kamionki obejmowała analogiczną tematykę biblijną, czego śladem pozostał emblematyczny charakter prezentacji wizerunku postaci anioła.<sup>9</sup>



*Fragment naczynia kamionkowego z ornamentyką figuralną.*

Drobnoziarnista, szara glina siegburska pozwalała na odciskanie z matryc nakładek o niezwykle subtelnej plastyce. Zdobione w ten sposób snelle zaliczane są do najwybitniejszych dzieł ceramiki renesansowej. Do tej pory rozpoznano je głównie w Gdańsku, powiązanych handlowo z Kolonią i Siegburgiem.<sup>10</sup> Opisany fragment kamionki siegburskiej pochodzi z czasów intensyfikacji handlu wiślanego, gdy podobnego typu wyroby mogły przenikać z Gdańska do Bydgoszczy.<sup>11</sup> Dla weryfikacji wskazanej hipotezy niezbędne są pełne analizy bogatego zbioru ceramiki bydgoskiej z początków okresu nowożytnego.

---

1 E. Kilarśka, *Kamionka. Katalog zbioru Muzeum Narodowego w Gdańsku*, Gdańsk 1991, s. 10-15.

2 L. Chrościcki, *Fajans. Znaki wytworów europejskich*, Warszawa 1989, s. 9.

3 E. Kilarśka, dz. cyt., s. 6-7.

4 Tamże, s. 10.

5 Tamże, s. 8.

6 Tamże, s. 13.

7 Tamże, s. 14.

8 J. Harasimowicz, *Sztuka reformacji na Pomorzu Zachodnim i Środkowym Nadodrzu. Stan i perspektywy badań*, „Biuletyn Historii Sztuki”, t. LIV, nr 3, 1992, s. 1-9.

9 Tamże, s. 8.

10 E. Kilarśka, dz. cyt., s. 5-6.

11 Z. Guldón, *Życie gospodarcze Bydgoszczy w latach 1466-1772 (w:) Historia Bydgoszczy*, t. 1, Warszawa-Poznań 1991, s. 180-186.